

MASAL, MASAL ARAŞTIRMASI ve MASAL DERLEMESİ ÜZERİNE *

Modern insan, güçlüklerle dolu ama gizli bir tarafı kalmamış olan dünyadan uzaklaşıp, masalda bulduğu sadelik ve derinliği seviyor.

Ursula EWIG

Grimm Kardeşler'in derledikleri masallar birçok bakımlardan örnek olmuş ve Almanya sınırları dışını da etkilemiştir. Gerçekten, bu masallar, masal derleme ve masal araştırma devrini açmıştır. Bugün bütün dünyadaki bilim adamları ve amatörler bütün milletlerin masallarını toplamak, onlardaki ilişkileri ve hayat tarzlarını araştırmak için müşterek gayret sarf etmektedirler. Bir süre önce yapılan Uluslararası Folklor Araştırmacıları Kongresi masal konusuna dünya çapında ilgi göstermiştir. (Kiel ve Koppenhag,da 1959 Ağustos'unda yapılan Kongre); özellikle bu yeni ilim dalındaki araştırma problemlerinin çokluğu ortaya çıkmış, gelecek içinde daha bir çok problemlerin söz konusu olduğu belirtilmiştir.

Süpheşiz, başlangıçta. Grimm kardeşler halk ağzında bugüne kadar gelmiş olan folklor ürünlerini ihmal etmek ve unutmaktan kurtarmayı gaye edinmişlerdi. Onlar, halk hikâyeleri ile, Ortaçağ Kuzey Almanya edebiyatının yeniden keşfi ve araştırılmasındaki ilişkide «yüksek eski çağın izlerini» bulmuşlardır. Çünkü aynı motifler hem burada hem orada karşılına çıkmıştır. Bu buluştan hareket ederek Wilhem Grimm şunları yazmaktadır. «Bu masallar şimdi bugüne kadar gördükleri ilgiden fazlasını

görmektedirler. Bu sadece kendilerine has sevimliliklerinden, çocukluk günlerine ait olmasından, insana bütün hayatı boyunca bir altın öğreti ve hoş bir anı olarak kalmasından dolayı değil, aynı zamanda masalların asırlar boyunca halk arasında yaşamış olduğunu ispat ederek milli edebiyatımıza ait oldukları içindir.» Arnim ve Brentano, Alman halk şarkılarındaki harika şairane sesleniş duyuktan ve bunu «Des Knaben Wunderhorn» da edebiyat öğrenimi görmüş okuyucuya sunduktan sonra, Grimm kardeşler folklorik nesir hikâyelerdeki şairane sihri keşfettiler. Halkın, bu çocukluk yıllarına ait ve ilk edebi türe olan sevgisi zaman akımı içinde devam etmiştir. Grimm Kardeşler «Çocuk ve Ev masalları» ile Almanlara hakiki bir ev ve kalp kitabı hediye etmişlerdir. Grimm kardeşler masallarının çeşitli baskılarındaki ön sözlerde ve ayrıca masal kitaplarında yazdıkları inceleme ve özellikle açıklamalarla ilmi masal araştırmasını da kurdular.

Karşılaştırma materyalinin sonuza kadar yayılmış olmasına ve araştırma problemleri ayrılıklar göstermesine rağmen, Grimm'lerin bilgi ve metodları esas itibarıyla bugüne kadar geçerliliklerini sürdürmüşlerdir. 19. ve 20. yy.'da masalın mahiyeti ve şekli, menşei ve yayılması ile ilgili soruları kapsayan yeni araştırma sahasında hemen hemen bütün teoriler için Grimm kardeşlerde temel bilgileri bulmaktayız. O zamandan beri ayrıntılar çürütülmüş ve düzeltilmiştir; gö-

* Bu makale, Prof. Dr. Zeki C. ARDA tarafından türkçeye çevrilmiş ve Prof. Dr. Umay GÜNAY tarafından yayına hazırlanmıştır.

rüşlerinin enginliğine, bağıntıları kur-
maktaki yorulmazlıklarına daima hay-
ranlık duyulmaktadır.

Aşağıdaki paragraflarda masal
araştırmasındaki dallar tek tek, kısa
kısaca ele alınacaktır. (Bu konuda ge-
niş bilgi ve kritik görüşler, Leyen'in
«Das Märchen», Heidelberg 1958'dedir.)
«Wander» teorisine göre Hindistan büt-
tün masalların anavatanıdır. Özellikle
Ortaçağda oradan çeşitli yollarla Av-
rupa'ya gelmişlerdir. Buna karşılık
«Etnolojik» teoriye göre masallar her
millette aynı cins dini tasavvurlardan,
birbirinden ayrı olarak meydana gel-
miştir Bugün bu iki teori arasında
bulunan gerçek aranmaktadır: Baş-
langıçta her halkın kendine has ma-
salları vardı; özellikle Hint ve Kelt'
ler gibi, zengin fantazili «masal halk-
larının» hikâyeleri kendi doğmuş ol-
dukları dar bölgenin sınırlarını kat
kat aşmış ve bütün dünyaya yerleş-
miştir

Bugün için önem kazanan diğer
bir metod «Coğrafi-tarihi metod»dur.
Bu görüşe, temsilcileri olan Fin'li
Aarne ve Kaarle Krohn'un ülkeleri-
nin adı verilerek «Fin Ekolu» de den-
mektedir. Bu metod da bir masalın
bütün varyantları karşılaştırılarak
onun muhtemel menşei ve yayılma yo-
lu tespit edilmeğe çalışılıyor. Daha
önceleri Grimm kardeşler masallarıyla
ilgili açıklamalarında mitoloji, ef-
sane ve edebiyatta bilinen bütün pa-
ralelleri bir araya getirerek bu me-
todun öncülüğünü yapmışlardır. Daha
sonra tekrar ele alınan halkların ma-
sal dünyası, J. Bolte ve G. Polivka ta-
rafından «Grimm kardeşlerin Çocuk
ve Ev masalları için Açıklamalar» ad-
lı büyük bir eserde tetkik edilmiştir.
Karşılaştırma metodu için önemli bir
yardımcı eser Helsinki'de yayınlanan
«Folklöre Fellows Communication»dur.
Bu eserde diğer konuların yanı sıra
Aarne'nin «Typenregister»i, 1910 ve
Thompson'un «Motif Index of Literatu-
re», 1932-1936 bulunmaktadır. (Bu eser

6 cilt halinde Kopenhagen'de 1955'de
yeniden ele alınmış ve işlenmiştir).

Bir masalın kendisinin ilk şekli,
menşei ve zaman bakımından doğuşu
hakkında nadiren ve bir dereceye ka-
dar emin sonuçlar verebilmesi, mün-
ferit masalların değişmelere uğraya-
bileceği anlayışı motiflerin çeşitli de-
ğişmelere uğrayabilmesi ve birçok bi-
linen masalların çok geniş alanlara
yayılması hayret uyandırmaktadır.

Böylece karşılaştırmalı masal ara-
ştırması, halklar ve zamanı aşan fikri
bir köprü değerinde olup, vardığı so-
nuçlar, yalnızca araştırmacı için önem
taşımaktadır. Örnek: İki erkek kardeş
masalının¹ en eski nüshasının M.Ö.
tahminen 1250 yılında Mısır'da yayın-
landığını öğrenen bir amatör de bu-
nunla ilgilenir. «Hirtenbüblein» (Ço-
ban çocuğu)² için şekil olarak 10. yy.'-
daki eski bir yahudi paraleli tesbit
edilmiştir. Bilinmeyen bir şey için söz
vermek motifi veya eve dönüşte ilk
rastlanan şey motifi sevilen bir ma-
sal girişidir.³ Bu motif Jephtha'nın Tev-
rattaki hikâyesinde geçmektedir. (Ric-
hter II, 30-35). Artık hikâye Amor ile
Psyche'nin çekirdeği «Hayvan damat»
motifi bir çok masalarda hayatiyetini
sürdürmektedir.⁴ Hatta Alman menşei-
li olduğu sanılan «Der Volf und die
Sieben Geiplein» ile Ratkäppchen «Al-
manya topraklarında meydana gelme-
miş, aksine Fransa menşelidir. Yaşı-
na bakılacak olursa, masal, Leyen'nin
dediği gibi, «halkların mübadele ma-
lidir.»

Zamanımızda araştırma, masalın
edebi yapısı (Gestalt), anlatım sanatı
eseri olarak orijinalliği ve kendisinin
orijinal form konularıyla da daha ke-
sif bir şekilde çalışmaktadır. Bu ko-
nuda en aydınlatıcı çalışmayı Max
Lüthi'ye borçluyuz. O «masalı masal
yapan şeyi» arıyor. Bunlar motifler
midir? Masal konusunun bizden sak-
ladığı sihir dünyası mı, masal kahra-
manlarının öteki dünyadan, başka dün-
yadan varlıklarla karşılaşması mı? Mu-

cizeler mi? Masal bütün bu unsurları diğer anlatım türleri ile paylaşır.

Mucize, menkıbelerin gerekli ve merkezi unsurudur, dine döndürmek ve imanı kuvvetlendirmek için etki etmek zorundadır. Menkıbelerde mucizeden, olağanüstü söz edilir ve hikâyesi sık sık «öteki dünya» ile karşılaşmayla etkilenir. Bu yüzden menkıbe'nin özellikle karakteristik şekli kısa ve sanat bakımından değersiz oluşudur. Dehşet veren olaylar hakimdir ve sonuç hemen hemen trajiktir. Öteki dünyaya rastlayan kimsede çoğu kez şöyle belirtiler tasvir edilir: saçı ağarmıştır, kötürüm olmuştur, başlangıçtaki mutluluk felâkete dönüşmüştür.

Masalda herşey daha basit ve daha hafiftir. Burada da başka dünyanın varlıklarına rastlanır: Cadi kadınlar, devler, cüceler, büyücüler, canavarlar ve diğer olağanüstü varlıklar, Hayvanlar, cansız varlıklar konuşurlar ve sihirli kabiliyetleri vardır, ama masal kahramanı onlarla birlikte kendi hemcinsleriymiş gibi hayret, merak ve korku duymadan dolaşır. O, erişilmesi gereken muayyen bir hedefe yönelmiş atılğan kişidir: Ab-ı hayat, şeytanın altın saçları, güzel kral kızı, yolundaki sihirli varlıklardan yardımcı veya düşman bulur, ama bunlar kahramanı gayesine ulaşıncaya kadar ilgilendirir. Gerçekte «bu dünya» ile «öteki dünya» masalda da göze çarpar, ama bunlar birbirleriyle tarafsız olarak ilgi kurarlar, bu efsaneden tamamen başkadır —efsanede insanı dehşet toplar—, menkıbedekinden de başkadır. —Menkıbede ilgili şahısta bir iç değişim olur— Menkıbe ve efsane, gerçeküstü olayları anlatıklarında realisttirler. Buna karşılık masal bütün bu gerçekleri bu dünyaya bağlıktan kurtarır ve serbest bir oyun halinde bunları şiirsel dünyaya sokar.

Bu olay, Lüthi'nin geniş analizinde gösterdiği gibi çok sıkı usluş kanunlarına tabidir. Masaldaki esrar, onun kullandığı motiflerde değil, aksine

onun kullandığı tarzdadır. Yani onun biçimindedir. (Gestald) Masalının en önemli özelliği onun «soyut uslubu» olur. Hayatın çeşitli tabakaları basit hatlara ve tezatlarla indirilmiştir. Gerçekte karışık olarak ortaya çıkan insan karakterleri masalda ayırdedilmiş ve zıt tipler halinde dağıtılmıştır: «Kahramanlar» ve «Korkaklar» Masal tasvir ve tarif etmez, aksine sadece beyan eder. İşte bu yüzden tiplerin (figürlerin) keskin hatları, görünüşleri ve katiyetleri etkili olur. Karakterler ve duygular konu ile ortaya konur, kötülük ve bencillik, aynı şekilde merhamet ve iyi kalplilik, meselâ; «Frau Holle» veya «Ab-ı hayat» da ki üç erkek kardeşin durumu. Duygulardan çok şekilden söz edilir: Sevinç, keder, korku. Aşk ve sevgi birleşmesi büyük rol oynar, ama masal aşırı heyecan ve şehvetten söz etmez. Masal figürleri güçlük ve ruhi çelişki tanımaz. Eğer, «Frau Holle» masasında iyi kalpli kızın sıla özleminden söz edilmişse bu psikolojik bir anlamda değildir; bu sadece kızın ruhi açılış motiflerini ortaya koyar ve bununla olayın devamını sağlamlaştırır. Benzer değerler sık sık unutmak ve hatırlamak motifinde de görülür. Vücutdaki ağrılar, realist olarak anlatılan yaralar masalda yoktur. «Yedi Kavga» Masasında sadık kızkardeş kutsal dağı aşabilecek olan horoz kemiğinden anahtarını kaybedince şöyle yapar: «İyi kalpli kızkardeş bir bıçak alır, serçe parmağını keser, parmağı kapağı sokar ve kapağı şans eseri açar. İçeri girdikten sonra karşısına bir cücecik çıkar...» Kan akmaz, hiçbir ağrı sesi de duyulmaz. Ara verilip uzun uzun tasvirlerle girişilmez, olay akar gider. Bu bakımdan zulümlerden dolayı masala karşı sık sık ortaya atılan fikirlerde zayıf kalmaktadır.

Figürlerde olduğu gibi masaldaki olaylarda kesin olarak belirtilmiştir. Konuda dolaşıklıklara yer verilmez, aksine kendi içinde kapalı epizodlarda

basit ve peşpeşe sıralama vardır. Bunlar sıkı bir ritimle sıralanmıştır, çoğu üç sayısı esasına göredir: Üç erkek kardeş yola çıkarlar, aynı duruma getirilirler. «Korkaklar» hiçbirşey başaramazlar, «Kahraman» koyarız. Üç yörenin yerine getirilmesi gerekir ve her bir ödev için sadece kahramana uygun yardımcı bir çare, doğru çözümü yapabilmeye için buluruz. Münferit durumlar arasında bağlantı kurulmaz; hatta aynı veya benzeri bir durum olsa dahi hepsi ilk defa oluyormuş gibi olur. Burada, Lüthi'nin «İsolation» olarak belirttiği, masalın üslup karakteri özellikle kendisini gösteriyor. Bütün ayrıntılar —figürler, epizodlar, nesnelere— kendi gerçek dünyalarındaki bağlantılarıyla çözülüyor. Ama onlar böylece sınırsız bağlantı kabiliyeti mi elde ediyorlar: Bir kesik parmak kaybolan anahtarın yerine kilidi açabiliyor, fakir köylü çocuğu prensesle evlenebiliyor ve kral olabiliyor, insan balıkla, kuşla, atla, hertürlü hayali varlıkla hemcinsleri gibi, ilişki kurabiliyor ve hatta şekillerini değiştirebiliyorlar. Mümkün olmayan hiçbirşey yoktur. Mucize ve sihir günlük bir olaymış gibi gayet tabii bir şekilde meydana geliyor.

İnsan mevcudiyetinin bütün hayatı unsurları görünmektedir: Aile ve toplum düzeni; doğum, ölüm, içgüdüler ve insan hayatını tayin eden olaylar halinde ilk fenomenler; alın yazısının yanı sıra mutluluk ve felâket halinde ahlâki değerler ve onların karşı değerleri. Masal, insan dünyasını işte böyle geniş bir şekilde yansıtır. Gene de her biri soyut bir sitleze ile dünya güçlüklerinden kurtarılır. Tabiat kanunlarında olduğu gibi, Lüthi'nin de daha çok üzerinde durduğu, bilhassa büyülü masalarda dünya gidişatının anlaşılmayan ve haksız olayları da yerine göre belirtilir.

Masal unsurları serbest bir halde kullanarak kendi edebi dünyasını kurar. Bütün realiteler, kişisel olaylar

onun kanununa tabidir. Buradaki serbest bir halde kullanma keyfi bir fantazi demek değildir, aksine gerçeği dünyanın sembolüne dönüştüren şairane bir bakıştır.

Masalın ayrıntıları yorumlanabilir. Bütünüyle ele alınacak olursa masal da muayyen bir anlam muhtevasının tesbihi vardır. Bütün unsurlar «yüceltilmiş» ve yeni bir bütünlük yapılmıştır. Bu bütünlüğün edebi muhtevasının yorumu ihtiyacı olmadığı gibi buna mücadele de etmez. Masalarda bizi mutlu kılan (haz veren) şey, içindeki yorumlanabilecek olan değil, aksine çok şey kapsayandır: «O bize düzenli bir dünyayı gösterir.»

Lüthi'nin masal fenomenolojisi kendisinden önce aynı yöndeki bütün çalışmanın toplamıdır. Grimm kardeşlerin bir temel filizi burada yeniden hayatıyet kazanıyor: Halk masalı katkısız bir edebi oluşum olarak anlamını bizzat kendi içinde taşır ve kendine has kanunları vardır. Lüthi'nin beyanı bütün Avrupa masallarını kapsar ve Alman masalının komşularıyla nasıl kardeş olduklarını gösterir. Biz Avrupa halklarının masallarındaki müsterek bir üslubun ana hatlarını tanıtmaktayız.

En dar bir anlamda «masal üslubu» ndan biz Almanlar, yankısı unutulmayacak bir şekilde kalplerimizde derin izler bırakan, muayyen bir anlatım tarzını anlıyoruz: Çomuk ve Ev masallarının «anlatım tarzı, bu masalardaki sade ve samimi sesleniş doğrudan doğruya halk ağzını duyuruyor ve bu da zaten Grimm kardeşlerin daima en yüce gayesiydi: «Sadık ve katıksız» bir şekilde masalı nakletmez. Bu sırada halk edebiyatına derin bir saygı duyuluyor, ondan bir önsözde şöyle söz ediliyordu: «Bütün hayatı içinde bulunduran ebedi bir kaynaktan gelmişlerdir.» Ama masalların oluşumu⁵ Grimm masallarındaki üslubun tedrici bir şekilde nasıl teşekkül ettiğini, bize göstermektedir. Halkın

ağzındaki hikâyenin uslûbu ile bu kıyas edilemez.

Mesut bir tesadüf neticesi Grimm kardeşlerin 1807-1810 tarihleri arasında derledikleri masalların resimleri elimizde mevcuttur. Onlar bu yapıtları dostları Clemens Brentano'ya göndermişler, böylece onu masal derlemeye teşvik etmek istemişlerdir. Ama Brentano'nu «Wunderhorn» eserinden sonra sözlü halk edebiyatına devam ettirmek mümkün olmadı. Grimm Kardeşlerin müsveddeleri (manuskriptleri), daha sonra Brentano'nun geriye bıraktıkları ile birlikte Alsap'daki Ölenberg manastırına ulaştı ve ancak zamanımızda yeniden keşfedilerek basılacak hale getirildi.⁶

I. cildi 1812, II. cildi 1815'de yayınlanan ilk baskılardaki masallarla elyazısı halindeki orjinalleri arasında farklılıklar görülmektedir. Bu farklılıklar genellikle masal yapısının mükemmel oluşunda ve plânındadır. Dil daha mütecanistir; Ölenberg'deki manuskripte sadece küçük notlar varken, ilk baskıdakiinde toparlanmış bir anlatım bulunmaktadır. Grimm masallarının uslûbu apaçık ortaya çıkmaktadır. Kurbağa Kral masalındaki gibi bazı hallerde orijinaldeki sade şekil ilk baskısındakine tercih edilir. Ama bir çoğunda şekildeki birlik, dildeki şairane sihirli sesleniş yoktur.

Buna giden yol ve bununla masal uslûbündeki gelişmede baskıdan baskıya devam etmekte ve son şeklini 1857'deki yedinci baskıda almaktadır. Buna göre daha sonraki baskılar yapılmıştır. 1812'deki I. cilt'deki 86 adet masal sayısı burada 200'ü bulmaktadır. Bu sayıya on çocuk Degende'si dahil değildir. Masalların çoğu Grimm kardeşler tarafından bizzat derlenmiştir. Masal çalışmasına yardımcı olan arkadaşları da birçok güzel masal katkısında bulunup bir kaç tanesini de edebi kaynaklardan temin etmişlerdir. İlk baskılara ilâve olarak verilen ilmi açıklamalara 1819'daki ikinci bas-

kıdan itibaren 3. cilt'den ayrı olarak devam edilmiş böylece masallar Grimm kardeşlerin başından beri arzu ettikleri, halk kitabı olabilmıştır. Külliyyatın edebi karakteri 1815 ve 1819'daki önsözlerde belirtiliyor. «Bunun için bu edebi eserler sayesinde sadelik öylesine içtenlik kazanıyor ki, bundan dolayı çocuklarımıza masallar öylesine hayranlık ve mutluluk veriyor...»

İşte bu sefer bizim bu külliyyatımızla sadece edebiyat tarihine ve mitolojiye hizmet etmediğimizi aynı zamanda gayemizin bunların içinde canlı olarak bulunan şiirin bizzat etkimesi ve haz duyurulabilmesi olduğunu gösterir...»

Burada başlıca, masalın daha çok edebi yönü düşünülmüş, sıra ile tek tek ele alınan masallara yeniden şekil verilmiş ve pürüzleri giderilmiştir. Burada en büyük işi Wilhem yapmıştır, çünkü önsöz ve açıklamalar bir yana bırakılırsa 1814'den beri masallar hemen hemen sadece onun elinde kalmıştır. Ayrıca Jakob hikâyesinin sözlerine karşı mümkün olduğu kadar sadık kalınmasını bildiği halde Wilhem'de sanatçı tabiat ağır basıyordu. Masallar sadelik ve incelik bakımından son biçimlerini almada ona çok şey borçludur. O, Grimm masallarının uslûbunu yaratan kimsedir. Yıllarca masallarla uğraşmak ona git gide açıklık kazanan bir duygu, stildeki «haki-ki» ve «katkısızlığı» bahşetmiştir.

Grimm kardeşlere çok önceleri örnek olan, Ph. D. Runge'nin kuzey Almanya şivesiyle kaleme aldığı masallardır: «Von dem Machandelhoom» ve «Von dem Fshcher ün syner Frau» halkın yaşayan hikâye sanatıyla onlar Kassel amacındaki Niederzwehren'de oturan «Masalezkadın» Dorothea Viehmann'da karşılaşmışlardır. Masal hakkındaki tasavvurları ve onların halk tarzında anlatılması yolundaki düşünceleri «sadık ve hakikati» anlatma anlayışı işte hep bu örneklerden hareketle gelişmiştir. Kelimesi kelimesine

uygunluk başından beri düşünülmedi ve Wilhem'in elinden çıkmış olan değişik formlar çoğu kez ayda değildir. O bazen yetersiz olarak aktarılan hikâyeleri dikkatli tetkiklere dayanan tasvirlerle tamamlamış konuyu başka yere ait olan motifleri katarak düzeltmiş, halkın tabirlerine, aliterasyona, ritmik ses uyumlu sihirli formeller bulunan mısralara yer vermiştir «Rumpelstilzen» masasında onun bu çalışma tarzı kolayca görülmektedir. Eski halk dilinde bulunan ve bulunması mümkün olan yabancı kelimeler Almancaştırılmıştır: Şişedeki Bouteille, Wams'daki Camisol, Altın Dukaten, Büyücü Peri veya Bilge Kadın, Kraloğlu ve Krallığındaki prens ve prenseslerin indrek cümleleri direkt cümleler haline konuldu, cümle yapısında sadelik ve elastikiyet sağlandı. Bütün değişiklikler bütünlük kazanmış bir üslup etkisi yapmaktadır, zaten Wilhem Grimm bunu bilerek yapmıştı. Çağdaş romantik yazarlardan Tieck ve Brentano'nun masal motiflerini çoğu kez saçma ve fantastik bir tarzda kendi edebi eserlerinde kullanmalarından elbette daha başka ve gene kendisinden önceki eski kimselerin «halk masallarını» kendi devirlerinin zevkine uygun olarak edebi şekle sokmalarından da başkadır. O gerçek masalın kanunlarına ve bünyesine daima sadık kalmıştır. Wilhem kendisine kadar gelen bu eserlere kendi şairane hürriyetini ve sadakatini güzel bir armoni dahilinde katmıştır. Böylece, F. Panzer'in de belirttiği gibi «bütün bir anlayıştan doğan sanki halkımızın dehasını bizzat yapmış ve her birisinde tamamen kişisel bir sanatın teşkil ettiği bir eser vücut bulabilmiştir.

Halk ağzından derlenenleri titizlikle işleme sayesinde masalın ideal bir formunu yeniden ortaya koyma yolundaki tasavvurlar daha sonraları da masal derleyicilerini ilgilendirmiştir Çocuk ve Ev masallarını tahrip eden birçok derlemeler de yayınlayan-

lar çoğu kez geniş ölçüde kısıtlamalar yapmaktadırlar. Bunda haklıdırlar, çünkü yazıyı hazırlama ve baskıya vermekle bugüne kadar ağızdan ağıza nakledilen anlatım ürünleri «edebiyat» olmuştur. Ağızdan anlatırken canlılığını sağlayan şeye, düzgün bir dil şekli vermekten kaçınılmamıştır: hikâyecinin mimikleri, sesindeki ve tempodaki modülasyon bütün bunlar basıkda aksettirilemiyor, metindeki fonografik sadakatta da bu yansıtılmamaktadır. Daha sonraki yayıncılardan hiçbirisi Wilhem Grimm'in anlatımdaki ustalığına erişememiştir. Bazıları ona yaklaşmıştır. Meselâ, Halteich «Transilvanya Masalları» (Siebenbürgischen VolksVoksmürchen) ile, Zau-nent «Grimm'den bu yana Alman Masalları» (Deutschen Märchen seit Grimm) ile,

Ustalıklarla yapılan transkripsiyonlar Wilhelm Wissner'in kuzey Almanya'daki şive ile anlattığı masalarında bulunmaktadır. Bunlar mümkün olan katkısız ve aynı zamanda zengin ve kapalı olarak kompozisyonun tamamı konusunda pek titizlikle işlenmemiştir. Ama bizzat içinde büyüdüğü halk ağzını bilen bir kimsede özellikle katıksızlık, muhteve ve biçimdeki bütünlük için çok ince bir hissetme kabiliyetine sahiptir. Küçük hayvan masalı «De Tunkrüper» deki espiri onun dilindedir. Yüksek Almanca'ya aktarılsaydı en kıymetli şeyini kaybederdi. Aynı şeyler John'ın Pommer şivesiyle derlediği masallar için de geçerlidir: Meselâ; «De Königin un de Pogg» masalının yüksek Almanca ile olanında zayıf taraflar göze çarpıyor. Çok daha sonraları ele alınan Angelika Merhelbach-Pinck'in Lothringen masal külliyyatında (1940) ve Gottfried Itenssen'in belirttiği (1951) Emsland diyalektiğiyle anlatılan hikâyelerde halk ağzından vazgeçilmemeliydi.

Son adı geçen iki masal külliyyatında özellikle masal derleme ve araştırmasındaki yeni bir metot açıkça

kendisini gösteriyor. Bu «anlatmalar araştırması» olarak belirtiliyor. Görüş alanı artık öylesine genişlemiştir ki sadece masal söz konusu edilmiyor, onun hayat şartları da araştırılıyor; anlatılanın yeri ve ilişkileri sosyal durumlar ve özellikle her bir hikâyecinin masalla olan ilişkisinin önemi üzerinde de duruluyor.

Henssen'in araştırmalarına stenografik notlar, Leyplen fotoğraflar ve filmler yardımcı oluyor, böylece bir bütün halinde anlatım durumu canlı ve ahlına sadık olarak tesbit ediliyor. Onun usta hikâyecisi 85 yaşındaki Emslandlı bir köylü olan Egbert Gerrit'in anlatımdaki etki gücü, bu türlü masraflı teknik tesbitleri unutturacak kadar, yeterlidir. Böylece biz anlatımdaki hayati şekli değerlendirmede bu çabamalara çok müteşekkirimiz; dinleyici çevresi anlatıcıya aittir ve herkesi birleştiren haleti ruhiyede toplumun mukabelesinde elindeki en iyi şeyi verebiliyor. Aynı zamanda anlatıcının biçim verme kabiliyetine de dikkat çekiliyor. Form ve ahenk için duyduğu his aynı zamanda yapı motiflemesinde de son derece hassastır. Bu özellikle «Askepudel» masalında —bunun bir varsayımı Grimm'de «Aschenputtel» masalıdır.— kendisini gösteriyor. Yüksek Almanca olarak kaleme alınan metin okuyucuya kolaylık sağlıyor; pek rahat olmayan diyalekle yazılan metni anlamak ve küçük farkları farkedebilmek oldukça güçtür. Bu orijinalerde anlatıcının metne olan sadakati sırasında kendi hürriyeti de gözüküyor. Bu daha önceden verilmiş olan forma bağlı oluşuna rağmen, fikri yönden bağımsız olan bir şahsın ifadesidir.

Henssen'in kuzeybatı Almanya'daki sınır mıntıkasında bulunan bir hikâyeci hakkında verdiği bilgileri tahminen aynı zamanda A. Merkelbach-Dinck kendi memleketleri Lothningen'de de bulmuşlardır, yalnız bir farkla burada o senelerden olan (hikâye) an-

latım daha geniş çevreler dahilinde hayatietini sürdürüyordu. Bunun için «Meistubelet»⁷ komşularda aksamaları yapılan toplantıları yardımcı oluyor bu sırada geleneksel çıkırık odası adetlerine göre hafif el işleri yapılırken şarkılar söyleniyor, hikâye anlatılıyor, oyun oynanıyor ve sonunda dans da ediliyordu.

Üçyüzden fazla hikâyeciden çok zengin anlatım ürünleri derlendi: Kadınlar genel olarak metne, sadakat bakımından daha ürkek sade ve eksik anlatılırken erkek hikâyeciler daha renkli ve etraflı anlatılıyorlar. Çünkü erkekler dünyada çoğu kez daha çok dolaşmış olduklarından hayal güçleri daha çok gelişmiştir. Bunları derleyen hanım anlatıcıları tesbit ederken ya diyalekt'i muhafaza etmiş ya da yüksek Almancaya aktarıırken gene anlatım tarzını ve folklorik ifadeleri mümkün merteye korumuştur. «Anlatanın yaşı, cinsi (erkek-kadın), zihniyeti ve memleketi, kişisel yaşantıları ve ruhi tutumu anlatılarda nasıl ve ne konuda son derece tesirli bir rol oynadığı» için ilgili hikâyecinin kendine özgü güçlükleri bağışlanmıştır. Burada anlatılana karşı yeni bir tutum kendisini açıkça gösteriyor: bu tutum metin halinde aktarmak için düzeltilmiş bir forma karşı değil, aksine her bir hikâyecinin kişisel kabiliyetine karşıdır.

Grimm Kardeşlerin kendi külliyatlarına «Çocuk ve Ev Masalları» (Kinderunel Hausmärchen) diye isimlendirmeleri ve özellikle Wilhelm'in çocukca ve çocuklara uygun olan daha güçlü işleme, bununla daha çok şehir şartlarını hesaba katmalarından dolayıdır. Basit köylü halkında masal yetişkinlerin uzun süre anlatım ürünüdür. Winer masallarını daha çok yetişkin kimselerden derlemiştir. Pomer'deki Jaka'da öyle Jegerlehner'in «Was die Sennen erzählen» isimli İsviçre'deki külliyatta daha başında hikâyeci ve çevreleri zikrediliyor. Buna

karşılık Doğu Prusya'da, özellikle Wartenburg'de, kadınlar geleneklerini korumaktadır. It. Grudde masalları oradan derlemiştir. Lothungen ve Wertfaliya'da anlatılanlar kadın ve erkekler arasında paylaşmıştır.

Kabiliyetli bir anlatıcının, kendi sosyal durumundan bağımsız olarak, çevresinde yüksek bir itibar gördüğü daima görülmektedir. Kendisi de bizzat kendisini temayüz ettiren bu kabiliyetinin farkındadır. Grimm kardeşler de kendisinden masal derledikleri kadının, «ağır başlı» emin ve son derece hayat dolu oluşuyla iftihar ettiğini ve «bu herkese ihсан edilmeyen bir kabiliyettir» diye kendinden söz ettiğini anlatmaktadırlar. Zamanımızdaki Lothrihger'li hikâyeciler şöyle beyanlarda bulunuyorlar: «Bunu herkes yapamaz», «bunun için iyi bir kafaya sahip olmak lâzım». Dinleyiciler de bunu şöyle onaylıyorlar: «Masalların okunması onu anlayan birisi tarafından anlatılması kadar güzel değildir». Bazı hallerde, hatta bugünlerde bile hikâyeci, hikâye anlatarak geçimini sağlar. Bunun 1830 yılında Pommer'den ve aynı şekilde Bavyera - Avusturya'dan, otuz yıl öncesine kadar da Lothningen'den öğrendik. Bu hal tıpkı eski zamanlarda olduğu gibidir.

Anlatım ürünü bütünüyle çok çeşitlidir; realist olanlar zamanında tercih ediliyor. Anekdotlar, fıkralar ve kişisel yaşantı ağır basıyor. Ama masal da henüz canlılığını devam ettiriyor ve dinleyicileri daima yeni baştan bağıyabiliyor. Fabl'a olan sevgi hayattan ve gerçekten uzak olması nedeniyle masalın gözden düşürülmesi için mücadele etmektedir.

Bir bakıma halk hikâyecisi çocuk gibi saf bir şekilde hikâyeleri içinde yaşar. Bu yüzden Egbert Gerrit kahramanlarının kederlerine iştirak etmek için hikâyelerine seslenişler koyar. Ya da arada sırada hikâyeyi kesip dinleyicilere seslenir. «Düşünün hele» veya «Ne acı bir hikâye» Elbette

burada aynı zamanda epik bir fasıla kendini gösterir, bu zaten masala özgüdür. Çoğu zaman eğlenecek bir sonuç anlatılır, bununla hikâyeci real ile imaj dünyası arasındaki bir sınırı hatırlatır. Düşüncenin serbestçe rol oynaması sayesinde bu sınır aşılır ama ortadan kaldırılamaz. Bu masalda bulunan hakikat muhtevasının inanılmasıyla tamamen sindirilir.

Bu küçük araştırma halk masalının nasıl git gide edebiyatın ve ilmin bir sahası olduğunu gösteriyor. Bazı yerlerde henüz ortaya getirilip konuşulmuş gibi anlatılıyorsa da, bu bizim modern dünyamızda masalın canlı anlatım ürünü olarak telâfisi kabul edilmediğindedir. Gene de insanın içinde bu renkli ve neşeli dünya için hazırlık vardır. Masal kitabı çocuk için insan denilen varlığın büyüklüğü ve şüpheli yönleriyle, gerçek ve sihiriyile dünyaya intibak ettiren bir arkadaş oluyor. Aynı zamanda o çocuğa çoğu kez düşünülenden daha fazlasını, geçmişin hayat ve toplum düzenini renkli bir atmosfer içinde naklediyor. Yetişkin kimselerde bugün masala olan ilginin gelişmekte olduğu görülüyor. Belki de, modern insan güçlüklerle dolu, ama gizli bir tarafı kalmamış olan dünyadan uzaklaşmış masalda bulunduğu sadelik ve derinliği seviyor.⁸

1. Bale: «Kinder und Haus Märchen» s. 60. Das Märchen Vom Goldenen Baum, s. 275.
2. Bak. aynı eser, s. 106
3. Bak. aynı eser, s. 91-258.
4. Bak. aynı eser, s. 91 ve 102.
5. Bu konuda yeni araştırma: Wilhem Schoofi Zur Entstehungsgeschichte der Grimmschen Märchen, Hamburg - 1959
6. Märchen der Brüden Grimm Urfassung nach der Originalhandschrift der Abtei Ölenberg'in Elsass, yayınlayan Joseph Lefftz, Strassburg und Heidelberg 1927.

7. Eski çiftliklerde sütçü odası Ç.N.
8. Bu tercüme kısaltılarak Ursula EWIG tarafından seçilen Deutsche Wolösmärchen, Fisiher Büchenci Frankfurt/M. 1960 baskısından yapılmıştır.

BİBLİYOGRAFYA :

Johannes Bolte und Georg Polivka: Anmerkungen zu den Kinder und Hausmärchen der Brüder Grimm, 5 cilt Leipzig 1913-32.
Folklore Fellows Communications (= FFC), Helsinki 1907'den itibaren karşılaştırmalı masal araştırması için temel yazılar. Masal tipleri Listen: FFC 3 ve 74; Motif kataloğu: FFC 106-109; 116-117.
Antti Aarne: Leitfaden der vergleichenden Märchenforschung FFC 13, Helsinki 1913.
Friedrich von Leyen: Das Märchen, Bir deneme 4. Baskı Heidelberg 1958.

Will-Erich Penckent: Deutscher Volkssdum in Märchen und Sage, Schwanh und Rätsel, Berlin 1938.

Max Lüthi: Das europäische Volksmärchen Form und Wesen Bern 1947.
Friedrich Panzer: Die Kinder-und Hausmärchen in ihrer Urgestalt, Wiesbaden 1955.

Joseph Lefftz: Märchen der Brüder Grimm Urfassung nach der Driginalhandschrift der Abtei Ölenber im Elsass Strassburg und Heidelberg 1927.

Paul Zaunert, Friedrich v.d. Legen u.a: Märchen der Weltliteratur. Jena und Düsseldorf Köln, 1912'den beri çıkmakta bütün dünya masallarını ihtiva eden geniş bir külliyat, bugüne kadar 40 ciltten fazla basılmıştır.

Lisa Tetzner: Das Märchenjahn, 2 cilt, München 1956.

Lisa Tetzner: Märchen der Völker, Frankfurt/M. 1958.

BAYRAM DÜŞÜNCELERİ

Bu devran ne günden ne güne kaldı
Geride bir güzel mâzi var ağam!..
Güneşin yerini gölgeler aldı
O mâzinin artık sözü var ağam!..

* * *

Barış dedikleri nerede, hani?..
Sessiz zulmün adı barış mı yani?..
Bitmiyor «Salib»in «Hilâl»e kini
Düşmanın ne bitmez kozu var ağam ..

* * *

Varsan «İskeçe»ye, «Gümülçine»den
«Razgrad», «Kırcalı» yanar sineden
«Üsküp» tad alamaz, aydan seneden
Alında bir kara yazı var ağam!..

* * *

«Pamir Etekleri» hayâller kurar
«Urumçi» zamandan bir haber sorar
«Kırım»lı kırk yıldır yurdunu arar
Hasretin sönmeyen közü var ağam!..

* * *

«Buhara» kendini okur bahtında
«Alma Ata», «Taşkent» ateş hattında
«Kazan» üşür, yakan güneş altında
Esaretin soğuk yazı var ağam!..

* * *

«Bakü» mezalimden bizâr ağlıyor
«Şamil»in yattığı mezar ağlıyor
«Gence», «Tiflis», «Aras», «Hazar»
ağlıyor
Zincire vurulmuş özü var ağam!..

* * *

«Hindikuş»ta feryat aldı yürüdü..
«Kerkük» içten içe yandı, eridi
Kangrene dönüştü «Gazze Şeridi»
Yaranın derinde izi var ağam!..

* * *

POLATOĞLU, zaman oluyor heder
«İstanbul»da sitem, «Siirt»te keder
«Münih»ten «Konya»ya, «Kars»a ses
gider
Gurbetin muzdarip yüzü var ağam!..

Âşık Yusuf POLATOĞLU